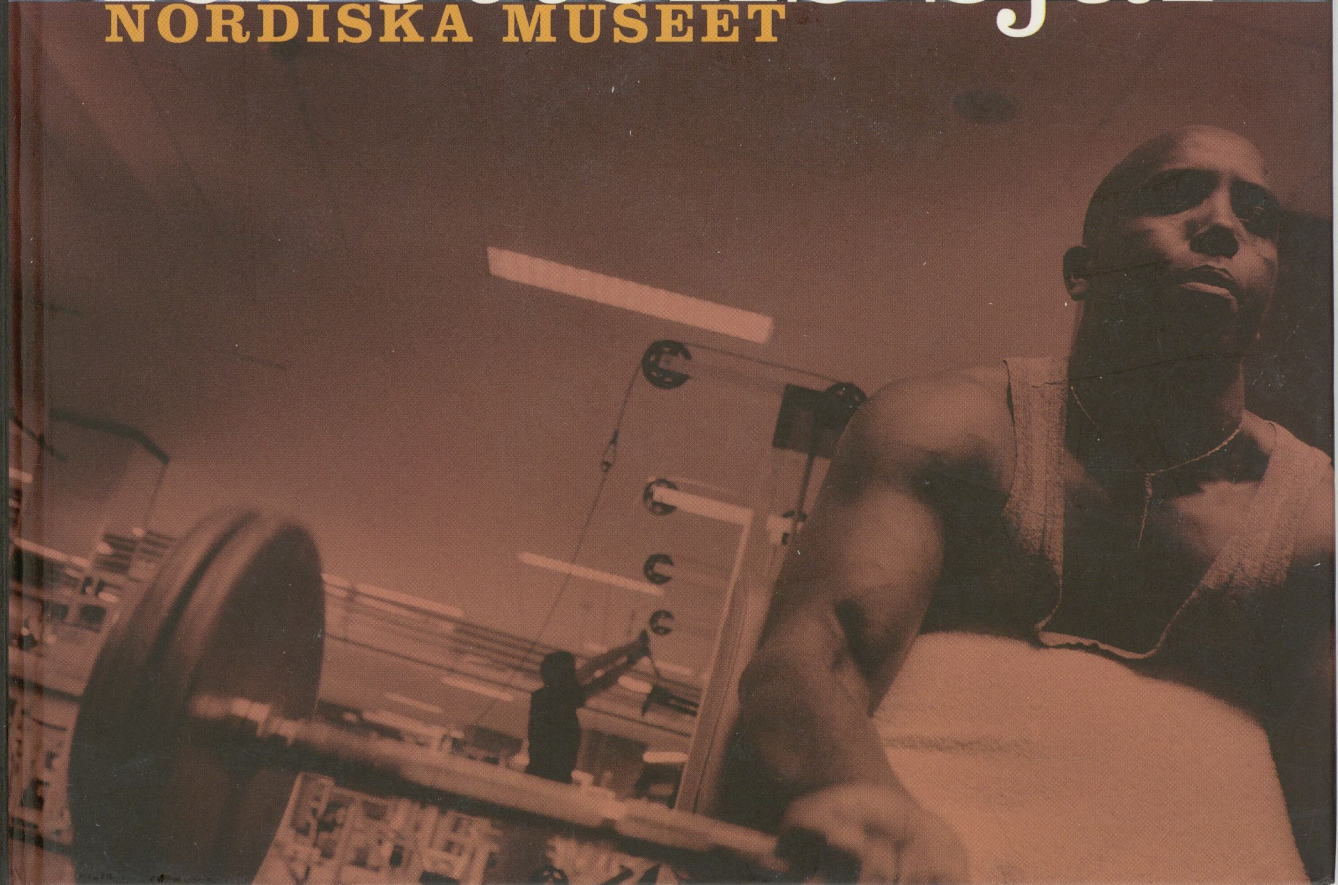

idrottens själ

NORDISKA MUSEET

idrottens själ fataburen 2000

Idrottens

Nordiska museets och Skansens årsbok 2000

själ

Fataburen 2000
Nordiska museets Förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
nmbook@nordm.se

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör: Bo G Nilsson

Bildredaktör: Peter Segemark

Grafisk form: Lena Eklund, Kolofon

Omslagets bilder: Clive Mason, Pressens bild (baksidan överst), bild ur
Riksföreningens för gymnastikens främjande årsbok 1938 (baksidan
underst), Sveriges Centralförenings för idrottens främjande arkiv
(framsidan överst), Charlotte von Friedrichs (framsidan underst).

Tryckt hos MediaPrint Uddevalla AB 2000

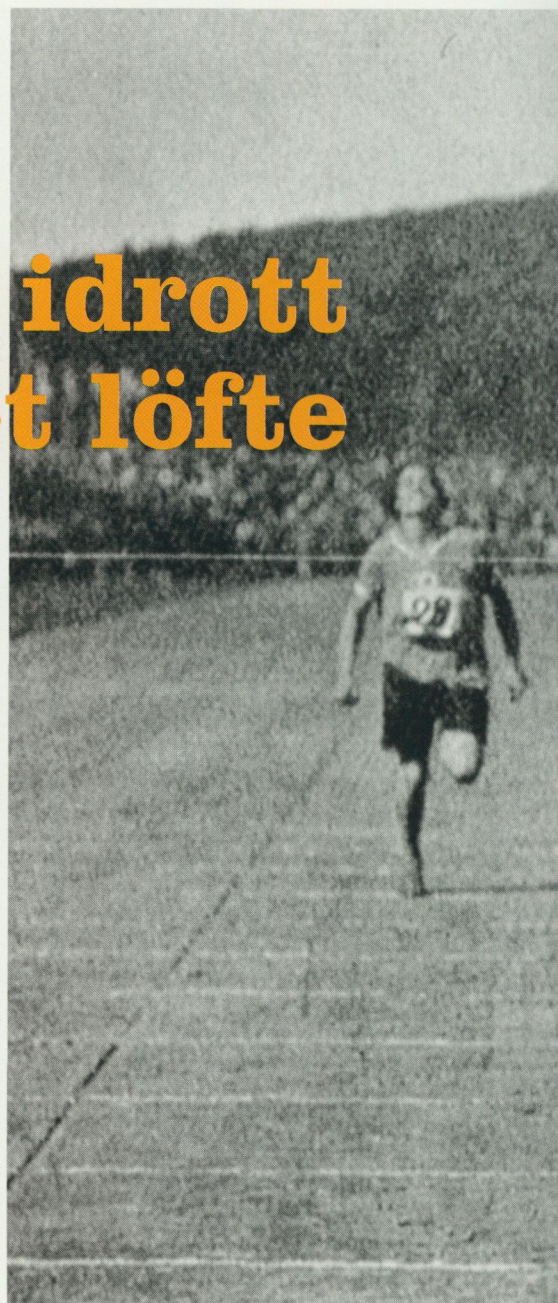
ISSN 0348 971 X

ISBN 91 7108 468 1

Jämlik idrott – ett brutet löfte

LEENA LAINE är doktorand i historia vid Stockholms universitet och arbetar med en avhandling om kvinnor och idrott i Finland och Sverige 1860–1960

»Det stora genombrottet för kvinnlig idrott i Sverige skedde år 1926, på den s.k. Damolympiaden i Göteborg, då den svenska truppen blev tredje nation efter England och Frankrike. Bilden visar målet vid löpning 1000 meter, då miss Trickey, England, segrade med svenskan Inga Gentzel (nr 35) närmast.«

Är en jämlik idrott möjlig?

Vad finns bakom ridån med påskriften »den moderna idrotten«, bakom löftena om och den föregivna strävan efter »objektivitet, rationalitet och jämlikhet«? Vad finns där för oss kvinnor, egentligen? Hur har de systrar haft det som verkligen velat idrotta som män? Den amerikanske idrottshistoriken Allen Guttman har påpekat att om idrottens institutionaliserade värden – fysisk kraft, uthållighet, snabbhet och skicklighet – definieras som maskulina, då måste man också hålla med de feministiska idrottskritiker, som menar att idrotten är så genommaskuliniserad att dess möjligheter att tjäna kvinnornas intressen framstår som obefintliga.

Men, skriver Guttman också, framtiden för kvinnlig idrott ser betydligt ljusare ut om man istället för att betrakta idrottens värden som exklusivt maskulina ser dem som *humana*, dvs. allmänmänskliga (Guttman 1991:1). Låt oss titta lite närmare på detta påstående.

Den moderna idrotten har sedan början av 1800-talet varit influerad av och även själv influerat viktiga samhällsföreteelser, som industrialiseringen, marknadsekonomin och nationalstaternas framväxt, centraliseringen av statsmakten, nya borgerliga livsstilar liksom nya relationer mellan könen och förändrade synsätt på vad som är manligt respektive kvinnligt.

Den nya kvinnoforskningen har undergrävt tron på att utvecklingen för kvinnornas del framskridit lineärt i tiden. Tvärtom är det så att ju närmare vi kommer en modern, »mogen« nationalstat i Norden, desto mer komplicerad blir kvinnornas ställning i samhället. Den moderna nationalstatens ideologi utmärks av ett *könssystem*, där samhällets reproduktiva uppgifter förknippas med kvinnokönet och de produktiva med maskökönet – vare sig det gäller hemsfären, arbetsmarknaden, lönebildningen eller det sociala ansvarstagandet. Dessa sakförhållanden har lämnat sina spår även i männens och kvinnornas kroppsövningar – idrotten. Är dessa spår verkligen *humana*? Tillhör de inte snarare vissa sidor av samhällsstrukturen?

Idrotten var i sin inledande fas relativt jämlik: alla kunde begagna sig av den så fort man lärde känna dess inspirerande möjligheter. Den kunde modifieras och anpassas på lokala gator och torg, i skogar och på landsvägar. Idrotten var då en vild och fri rörelse, och den var ännu inte enkönad. Men sedan dämdes de glada bäckarna upp av organisation och

»Hälsa, glädje och ungdom strålar ut från dessa svenska idrottsflickor.« Samtliga bilder och bildtexter till denna artikel är hämtade ur Riksföreningens för gymnastikens främjande årsbok 1938.

regler; idrotten blev en del av ett byråkratiserat samhällssystem. Även då utlovade idrotten jämlikhet, men vad den utlovade var en *organiserad* jämlikhet, som garanterades med hjälp av regelsystem och en omfattande kontrollorganisation, som gav anvisningar om när, var, av vem och på vilka villkor idrotten fick utövas. Dessutom påbjöds att idrotten skulle ta form som tävlan, eftersom tävlingsinstinkten ansågs vara en grundläggande mänsklig egenskap, något fundamentalt allmänmänskligt eller *humant*. Men när kvinnorna sökt ta del av denna »humana företeelse« har de dömts till att spela en roll som efterföljare. I denna artikel skall jag berätta om de hinder och svåra vägval, som de idrottande kvinnorna blev tvungna att konfrontera under seklets första decennier när de ville få sitt idrottande accepterat av den etablerade och manligt dominerade idrottsrörelsen.

Gymnastiken öppnade dörrarna – och stängde igen dem?

Den svenska gymnastikens skapare P.H. Ling (1776–1839) hann inte utveckla några tankar om hur kvinnlig gymnastik skulle utövas. Däremot förutsåg han det som skulle bli den borgerliga kvinnans kroppsliga lott, jämfört med den borgerlige mannens. *Hon* behövde gymnastik därför att hon skulle bli mor, »nära ett annat lif«. Enligt Ling var kvinnans anatomiska förutsättningar likvärdiga med mannens, medan däremot hennes »psykiska anlag« fordrade »en lindrigare behandling«. Kvinnans gymnastiserande borde inte heller drivas för långt, eftersom »qvinnans runda former få icke öfvergå till den kantighet eller knölighet, som mannens former hava« (Olofsson 1989:91-93).

Detta blev P.H. Lings testamente, vilket t.ex. finländskan Elli Björkstén hundra år senare upprepade nästan ordagrant, när hon började sitt teoretiska och metodiska arbete för att skapa en gymnastik för kvinnor. Den enda skillnaden gentemot Ling var att Björkstén ansåg kvinnans anatomiska anlag vara helt olika mannens. Björkstén gav kvinnogymnastiken en medelklassprägel genom att bortse från de *idrottsliga* kroppsovningarna. Kvinnans kraftutveckling borde präglas av grace och måttlighet. Den tanke delades av Elin Falk, den svenska kvinnogymnastikens andra grundläggare. Björksténs idéer fick ett starkt genomslag i Norden, vilket

inte innebär att de stod fria från kritik, särskilt inte från den svenska sidan (Olofsson 1989:91-93, Svalling 1924).

Kvinnor hade år 1864 fått tillträde till Kungliga Gymnastiska Centralinstitutet (GCI, grundat av P.H. Ling 1813) i Stockholm. Den patriarkaliska linggymnastiken var kanske orsaken till att kvinnors egna organisationer på gymnastikens område blev sällsynta i Sverige. De första kvinnliga gymnastikföreningarna grundades på 1880-talet, men de fick inte så många efterföljare. Låt oss ta en titt på dessa första försök:

Först på plan var Göteborg, där en kvinnlig gymnastikförening med namnet *Sköldmön* bildades i januari 1882 med en fröken Palmgren som ledare. Bland eldsjälarna fanns Mathilde Hedman, ordförande i föreningen och dotter till chefredaktören för Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, vidare Ida Byström, skådespelerska vid Stora teatern i Göteborg, tre gymnastiklärarinnor samt en kassörska som var dotter till teaterdirektören Hedberg. GHT skrev i en anmälan i samband med föreningens bildande, att »dessa muntra öfningar, som gifva friskhet och mod åt själen, hälsa, styrka och smidighet åt kroppen tarivas för våra unga quinnor icke mindre än för våra unga män» (*Gymnastiksällskapet Sköldmön* 1882-1932:7).

Det var alltså en fråga om jämlikhet. Till föreningens program hörde främst s.k. friskgymnastik, vilken i föreningens stadgar motiverades med följande ord:

Gymnastiken är fiende till flärd och fåfängan, till den försoffade vekligheten, vilka av alla måste besegras, ty så länge den fysiska och sedliga kraften är bevarad hos kvinnan har ett folk en framtid.

Det som stod på spel var såväl nationens som kommande generationers hälsa och moral, vilka således låg i kvinnornas händer. Som mödrar och uppfostrare fyllde kvinnorna sin medborgerliga plikt. Kvinnorna i *Sköldmön* idrottade, vandrade och rodde för hälsans skull; meningen var att de med hjälp av »enligt kroppskonstitutionen lämpade kroppsrörelser» skulle befria sig från de »olika kramper och svagheter som var så allmänna bland kvinnor«.

Sköldmön fick systerföreningar i Stockholm. År 1886 grundades *Stockholms Kvinnliga Gymnastik Förening*, två år senare följde *Kvinnliga Gymnastik Sällskapet*. Dessa två föreningar hade olika roller. Den förra var

»Tyskland är föregångslandet för kvinnlig idrott av i dag. Se blott på denna vackra stilstudie av kvinnlig teknik i häcklöpning.«

grundad av kvinnliga gymnastikledare (så kallade »Centralister«) och de flesta av dess ledare hörde till kvinnogymnastikens elit. Föreningen hyllade dock den manliga auktoriteten genom att utnämna fem manliga hedersledamöter. Den var uppdelad i flera avdelningar, oftast ledda av män. Föreningen deltog av principiella skäl inte i gymnastikfester, inte heller framträdde man med uppvisningar. Sommartid genomfördes friluftss lekar i tennis och »sparkboll« på GCI:s gård. Den sociala samhörigheten inom föreningen bekräftades genom maskerader och »smörgåsfester« – ungefär i stil med de kvinnliga »Play days« vid amerikanska high schools, där man samlades till tedrickning efter träningen.

Föreningens kvinnor var också fosterlandsvänner. Efter vårens sista övningssmöte samlades de vid P.H. Lings grav för att lyssna till tal av ordföranden och sjunga fosterländska visor. Föreningen fick också en avläggare år 1902 i form av Föreningen GCI – den kanske mest tongivande av svenska kvinnliga organisationer med kroppsövningar på programmet. Föreningen blev senare medlem i SAGA (Stockholms Allmänna Gymnastikavdelningar); den upphörde först 1926 (Zethraeus 1927, Olofsson 1989:106f.). Gymnastiken spelade säkert en viktig roll i dessa medel- eller överklasskvinnors liv. Den gav god hälsa, systerlig samvaro och utgjorde ett kroppsligt frigörande element.

En annan roll och historia hade det av kapten Carl Silow och gymnastikdirektör Sally Högström år 1888 grundade *Qvinnliga Gymnastiska Sällskapet*. Liksom den föregående grundades denna förening inom ramen för GCI, men den var avsedd för »arbetande kvinnor«. Den hade ett i gymnastikvärlden annars sällsynt välgörenhetssyfte (Högström 1933, Olofsson 1989:90). De första deltagarna var sömmerskor, affärsbiträden, bokbinderskor, fabriksarbeterskor osv. Föreningen hyrde en uppsättning gymnastikdräkter, som lånades ut till fattiga deltagare. I motsats till sina systerar ur de högre klasserna använde man inte manliga ledare. Övningarna leddes normalt av kvinnor, vilket kanske kan förklaras med att arbetarkvinnornas mindre kontrollerade kroppslighet gjorde manlig närvaro olämplig. Inga uppgifter finns heller om sociala sammankomster. Föreningen var ensam i sitt slag, men dess existens visar att även de kvinnliga fabriksarbetarna hade ett stort intresse för gymnastiska kroppsövningar.

Inom ramen för det svenska gymnastikförbundet utvecklades den »för kvinnorna anpassade« gymnastiken vidare, ledd av kvinnliga gymnastikdi-

rektörer och oftast med Föreningen GCI som språkrör. Denna krets kontrollerade kvinnogymnastikens utveckling – och framförde för övrigt sina åsikter rörande alla kvinnliga idrottsintressen.

Segregeringen av kvinnor i gymnastiken vann en viss acceptans på den manliga sidan. Gymnastikförbundets ordförande Josef Thulin skrev på 1930-talet att kvinnans »personliga sundhet« var av relativt större vikt än mannens, med tanke på hennes roll som barnaföderska och vårdare av det kommande släktet. Vid denna tid närmade sig kvinnorna redan hälften av gymnastikförbundets medlemsantal. Och efter kriget – då kvinnorna var organiserade inom RF (Riksidrottsförbundet) och kämpade för plats i elitidrotten – var det paradoxalt nog kvinnogymnastiken och husmorsgymnastiken som utvecklade sig till en massrörelse, samtidigt som männen lämnade denna kroppsövningsform (Olofsson 1989:114f.). Så blev kvinnogymnastiken ett stöd till den samhällspolitik som syftade till att dela samhället könsmässigt, i en produktiv manssfär och en reproduktiv kvinnosfär (jfr Lövgren 1996).

Idrottsmärket: ett steg fram – två tillbaka

Kvinnornas idrottsövningar fick fart i början av 1900-talet, även i tävlingsform. De ledande gymnastikkvinnorna ansåg dock att alla kvinnliga kroppsövningar skulle ske i lingianismens tecken, varför Föreningen GCI år 1909 föreslog stiftandet av ett kombinerat kvinnligt gymnastik- och idrottsförbund. Förslaget vann dock föga genklang bland landets kvinnliga gymnastikdirektörer, och initiativet rann ut i sanden. (Föreningen GCI:s årsskrift 1912:92ff.). Samtidigt hade man inom RF börjat tala om att skapa ett kvinnligt idrottsmärke, männen hade haft ett sådant sedan 1907. Debatten kring märket varade i fem år och resulterade i ett märke som kvinnor kunde erövra – men utan övningar i friidrott. Såväl Föreningen GCI:s initiativ som skapandet av det kvinnliga idrottsmärket kan ses som reaktion på att kvinnorna hade börjat idrotta. Å ena sidan fanns det kretsar som ville stödja men samtidigt kontrollera denna utveckling. Å andra sidan fanns det ett starkt och växande motstånd mot kvinnornas deltagande.

Redaktör Erik Pallins ursprungliga förslag om det kvinnliga idrottsmärket publicerades i Idun 1911. I förslaget var märkesproven delade i fyra

grupper: simning (300 meter), hastighetsprov (ett av följande skulle väljas: 60 m löpning på max 12 sek; 1 500 meter på max 10 min; höjdhopp över minst 80 cm, längdhopp minst 3 m). Uthålligheten prövades antingen i gång 10 km, löpning 10 km, skidåkning 10 km eller i cykelåkning 15 km. Och till sist kom två skicklighetsprov: man fick välja mellan bilkörning, bågskytte, golf, hockey, fäktning, konståkning på skridskor, ridning, rodd, segling eller »lawntennis« (Pallin 1911).

Urvalet av grenar liksom sättet som Pallin motiverade sitt förslag på visar att märket främst var avsett för över- och medelklasskvinnor. Pallin ville med märkesproven locka ut kvinnor som ville bevara sig unga till »ett friskt och hårdande liv i skog och mark«. I stället för rekord betonade han spänstighet i kroppen, glatt och öppet sinne samt skönhet och hälsa. Dessutom skulle kvinnor som mödrar kunna komma sina barn »ett gott stycke närmare om de säge, att ni själf idkade deras idrott« (Pallin 1911).

Det är anmärkningsvärt att gymnastiken inte fanns bland de grenar Pallin föreslog, samt att kastgrenar (i friidrotten) inte heller fanns med. Att han bland snabbhetsproven föreslog 1 500 meter löpning samt bland uthållighetsproven 10 000 meter löpning visar att uppfattningen om kvinnornas begränsade fysiska kapacitet ännu inte slagit igenom.

Förslaget om ett kvinnligt idrottsmärke lämnades 1911 till RF för behandling. En första kommittébearbetning samlade positiva uttalanden från medicinska och pedagogiska auktoriteter. Det är intressant att notera att idrotten enligt många uttalanden verkligen hade nått en större spridning bland den kvinnliga ungdomen, vilken nu längtade efter bättre ordnade möjligheter att utöva den. Det var emellertid ont om såväl ledare som idrottsplatser – idrottsplanerna var ju redan fyllda med män. Så beskrevs t.ex. situationen av gymnastikdirektören Karin Neuendorff, som dock lade till att »vissa prov« för märket var onödiga samt att utvärderingen av proven borde göras efter en annan måttstock än männens. Gymnastikens företrädare hävdade förstås att gymnastiska övningar borde vara företrädda i proven.

Pallins förslag vandrade under fyra år genom olika kommittéer och var föremål för en hetsig debatt. Den långa bearbetningen resulterade 1916 i ett kvinnligt idrottsmärke helt utan friidrottsgrenar. Motståndet mot friidrottsgrenarna hade blivit den största frågan när det gällde provens grenval. Just i början av 1910-talet hade friidrotten börjat bli omtyckt och få en

större spridning. Den togs upp i skolorna och i Stockholm hade en första kvinnlig förening grundats 1913 (Persson & Petersson 1995:393ff.). För jämförelsens skull kan nämnas att de friidrottande systrarna i Finland sedan 1913 hade fått delta i Finska mästerskapstävlingar och redan tidigare i tävlingar på distriktsnivå. I Sverige var dock Friidrottsförbundet negativt inställt till kvinnligt deltagande i sina tävlingar.

Organisationsproblem kring kvinnlig friidrott

Tiden efter första världskrigets slut medförde stora förändringar i kvinnornas liv. I Sverige fick kvinnor rösträtt, i Europa växte en ny, friare fritidskultur fram till stöd för kvinnornas självständighet. Men samtidigt sågs det som kvinnornas uppgift att bota de sår nationerna ådragit sig under kriget: kvinnorna uppmuntrades till moderskap. Idrotten och nationalstaten möttes på ett nytt sätt. En av de viktigaste mötesplatserna var de olympiska spelen och andra stora idrottstävlingar, som vann större och större publik vid denna tid.

I början av 1920-talet fortsatte friidrottens frammarsch i skolorna, såväl bland flickor som pojkar (Lilie 1938). Friidrottsförbundet var dock fortfarande negativt inställt till kvinnornas inträde på idrottsbanorna. Men förändringar var trots allt på gång. År 1922 grundade förbundet en propagandakommitté, som skulle planlägga även kvinnornas friidrott. Kommitténs utlåtande antog en principiellt positiv attityd till kvinnornas idrottande, men konstaterade att de förhärskande formerna för idrotten, vilka utvecklats för att passa männen, kanske inte var de riktiga för kvinnor. Försiktigtvis rekommenderade man olika bollspel för vuxna kvinnor samt lätta friidrottsövningar för skolflickor. Dock: spikskor borde inte användas och de löpande skulle framträda iklädda långa svarta strumpor. I stället

»Den nordiska vintern bjuder på härliga möjligheter för kvinnlig idrott [...] Rent fascinerande kan det vara att se damerna behärska den moderna slalomåkningens krävande teknik.«

för individuella tävlingar rekommenderade kommittén trupptävlingar. Tills vidare ansågs SM och DM för kvinnor olämpliga, med motiveringen att stjärnornas förväntade goda resultat skulle hindra kvinnoidrottens utbredning på massnivå (Persson & Pettersson 1995:396, Lilie 1936).

Samtidigt diskuterade man inom skolvärlden ivrigt skolidrottens utvecklingslinjer (Lindroth 1993:278ff.). Vid en nordisk kongress för fysisk fostran i Göteborg 1924 utvärderade den berömda gymnastikdirektören Ester Svalling kvinnornas förändrade livssituation och dess förhållande till gymnastik och idrott. Hon ansåg att vissa friidrottsövningar kunde vara passande för kvinnor, men tog avstånd från tävlingsformen. Vid Föreningen GCI:s möte 1923 betonade Svalling kraftigt vikten av att kvinnorna själva skötte och organiserade sin idrott (Svalling 1924).

En viktig kritik mot den »mycket omtalade kvinnoidrotten« riktade även gymnastikläraren Mary Billqvist, utgående från sina erfarenheter från den första kvinnliga idrottsledarkursen på Lundsberg 1923. Billqvist menade sig ha insett att någon kvinnoidrott inte fanns, det fanns endast manlig idrott som kvinnor utövade. Kursen hade inte klargjort hur denna manliga idrott skulle kunna anpassas för kvinnornas behov. Billqvist ansåg att kvinnor med ensidigt arbete hade behov av sådana idrottsgrenar och former där de kunde röra sig fritt, utan att bli bundna av teknik, regler eller tid. Det kunde ske i olika idrottsspel. För sådana kvinnor som ville idka sin idrott mera målvetet, skulle erbjudas ett nytt, bättre passande idrottsmärke (Billqvist 1924:43ff.).

Kvinnliga auktoriteter i fysisk fostran var alltså negativa till kvinnornas tävlingsidrott. Diskussionsreferaten vid mötena visar att man i Sverige väl kände till att kvinnornas deltagande i idrotten växte snabbt vid t.ex. de amerikanska universiteten och skolorna, där de stod under de kvinnliga gymnastiklärarnas kontroll. Man var också medveten om de förändringar som var på gång i Europa. Ett internationellt kvinnligt idrottsförbund hade bildats, som arrangerade kvinnliga olympiska spel (1922). Denna alternativa kvinnorörelse hade börjat blomstra sedan Internationella Olympiska Kommittén (IOK) sagt nej till kvinnliga friidrottsgrenar vid de »ordinarie« Olympiska spelen. Simning, tennis och den dåtida sommargrenen konståkning var de enda olympiska idrotterna för kvinnor i början av 1920-talet.

relse. I vissa fall, som i Frankrike 1917, hade den organiserat sig på nationell nivå (Hargreaves 1994:219). Till denna våg anslöt sig också Sveriges friidrottande kvinnor 1925 under Einar Lilies ledning. Han ville skapa tävlingsutbyte mellan engelska och svenska kvinnor, vilket förutsatte medlemskap i kvinnornas internationella förbund. Lilie föreslog att det svenska idrottsförbundet skulle grunda en kvinnlig kommitté som kunde bli medlem av det internationella förbundet; vidare föreslog han att man skulle ordna internationella kvinnliga friidrottstävlingar i Sverige. Friidrottsförbundets svar var nej, med motiveringen att kvinnorna borde grunda en egen organisation (Annerstedt 1984:111, Persson & Pettersson 1995:397).

Sveriges Kvinnliga Idrottsförbund skapades vid ett möte i Göteborg 1925; endast några närvarande kvinnliga gymnastiklärare motsatte sig grundandet. Einar Lilie var given som ordförande. Blott en vecka därefter organiserade det nya förbundet Sveriges första internationella kvinnliga friidrottstävlingar i Göteborg, med fyra engelska kvinnor som deltagare. Tävlingen samlade tretusen entusiastiska göteborgare, och var en »success«, även i tidningarna. Den följdes av en annan tävling i Falkenberg, med mera »lokala« idrottsstjärnor jämte de engelska gästerna; denna tävling blev ett »halvt fiasko« (Persson & Pettersson 1995:398).

Det nya förbundet fick en stor uppgift redan under sitt första verksamhetsår, när man skulle arrangera de andra kvinnliga världsspelen i Göteborg (IOK hade nekat kvinnorna att använda namnet Olympiska Spel). Spelen som ordnades den 27–29 augusti 1926 blev återigen en succé. Tävlingarna samlade 100 deltagare från sju länder. Fem nya världsrekord slogs och tävlingarna följdes av 20 000 åskådare under tre dagar. Tävlingarna fick beröm i pressen – men kritiska toner hördes också. Tidningen Arbetet menade att kvinnor som deltog i olympiska spel inte lämpade sig som mödrar och makor. För att kvalificera sig för rollen som duglig mor och husmor borde de i stället utöva friluftsliv i måttlig omfattning (Annerstedt 1984:112ff., Persson & Pettersson 1995:398).

Det internationella kvinnoidrottsförbundet seglade i medvind: kvinnliga friidrottstävlingar lockade mycket publik i Europa, deras resultat förbättrades hela tiden osv. Redan 1926 hade man kommit överens med det internationella idrottsförbundet (IAAF) och IOK om att på OS-programmet vid de kommande spelen 1928 ta med kvinnlig friidrott, först på prov

i fem grenar: löpning 100 och 800 meter, 4 x 100 meter stafettlöpning samt höjdhopp och diskus.

Svenska Friidrottsförbundets attityd förblev dock negativ. År 1926 diskuterades t.ex. att förnya och förändra det kvinnliga idrottsmärket. Diskussionen gällde – återigen – främst friidrottsgrenarna, vilka ju helt saknades bland proven för märket. IAAF-presidenten Sigfrid Edström föreslog nu att spjutkastning skulle ingå bland proven, med motiveringen att spjutkastningen lämpade sig för kvinnor, eftersom den dels redan var mycket omtyckt bland dem, dels var en mycket vacker idrottsform. Sedan också ett antal kvinnliga ledare uttalat sig mot förslaget förkastades det.

1927 höll Sveriges Kvinnliga Idrottsförbund sina första SM-tävlingar, med sammanlagt 13 grenar på programmet. Efter tävlingarna hölls en träningskurs för kvinnor, som syftade till bättre förberedelser inför nästa OS. Från 1926 kunde svenska kvinnor resa till tävlingar utomlands. Alla dörrar tycktes nu öppna (Persson & Pettersson 1995:399f.). Under de följande månaderna grundades det också minst två nya kvinnliga idrottsföreningar, Kvinnliga Idrottsklubben Sport i Göteborg – den berömda idrottskvinnan Ruth Svedbergs hemförening – samt Linköpings AIK:s damsektion.

År 1927 anhöll Sveriges Kvinnliga Idrottsförbund om att bli godkänt som en särskild sektion i Riksidrottsförbundet (RF). RF:s överstyrelse behandlade anhängan i april 1927 i en positiv anda, men diskussionen var endast rådgivande, då det slutgiltiga beslutet skulle ske i friidrottsförbundets möte på hösten. Hösten 1927 var sedan friidrottsförbundet, efter påtryckningar bl.a. från IAAF-presidenten Sigfrid Edström, färdigt att acceptera kvinnlig friidrott i sitt program. Följande år tillsatte förbundet en »kommitté för kvinnlig idrott« med tanken att det separata kvinnliga förbundet skulle upplösas, vilket också skedde i november 1928. I kommittén utsågs Einar Lilie till ordförande. Den räknade därutöver två män och två kvinnor. De senare var doktor Andrea Andréen-Svedberg och idrottskvinnan Elsa Haglund. Friidrottsförbundet blev också medlem i det internationella kvinnoidrottsförbundet (Annerstedt 1984:115).

Trots denna utveckling var Sveriges Olympiska Kommitté tveksamt till att ge kvinnliga svenska tävlande resurser för att delta i de olympiska tävlingarna i Amsterdam 1928. Man ansåg att »idrotten maskuliniserar unga kvinnor« (Hakulinen 1995:61f.). Trots det kvardröjande motståndet sän-

»En av våra mera kända idrottsflickor, Hillevi Stenhammar, i träning för Damolympiaden 1926.«

»Skolungdomens hösttävlingar i Stadion visa oss den verkliga svenska idrottsflickan. Se här!!«

des en liten kvinnlig delegation iväg till Holland. De kom hem med två bronsmedaljer: Ruth Svedberg i diskus och Inga Genzel i löpning 800 meter.

»OS – endast för män!« Diskussion kring de enkönade Olympiska Spelen

Att fem kvinnliga friidrottsgrenar intogs i OS-programmet väckte oro och motstånd från första början. 1921 utropade signaturen »Kalmar« i *Idrottsbladet* »Gud bevar oss!« när han rapporterade om de franska kvinnornas förslag till IOK om att acceptera kvinnor i spelens friidrottsgrenar. Kvinnorna fick gärna simma, spela tennis och gymnastisera i OS, men man borde göra allt för att undvika deras deltagande i friidrott, menade signaturen (Hakulinen 1995:60).

Stadiondirektören Erik Bergvall uttalade vid den svenska olympiska kommitténs möte våren 1928 att den internationella olympiska kommitténs upptagande av friidrottstävlingar för kvinnor var »ett mycket svårt missgrepp, som skulle ge de mörkaste utsikter för de olympiska spelens framtida bestånd«. Han påstod vidare att OS var något »endast för män« och menade att »kvinnorna av naturen [...] är främmande för den verkliga förståelsen för idrottskampen«. Kvinnor borde därför inte sändas till OS. Diskussionen fortsattes vidare på 1930-talet, då man från skilda håll krävde att kvinnor borde »bannlysas« från de »riktiga« olympiaderna, eftersom det kvinnliga inslaget endast »avbröt de underbara striderna mellan män« (Annerstedt 1984:116ff.). Detta och många andra exempel berättar att män inte ville överge de olympiska spelens *homosociala* sfär, vilken uppfattades som självklar och därför aldrig drogs fram till belysning och ifrågasättande.

Manliga auktoriteter inom fysisk fostran och medicinvetenskap lät också pennan flyga. Gunnar Frostell, gymnast och läkare, påpekade 1926 i sin bok *Folkets hälsa* att tävlan var männens ensamrätt. Kvinnornas lott borde vara att, som »Segerns Gudinnor«, uppmuntra män till bättre resultat – men själva borde de hålla sig undan från den manliga idrotten. Liksom många andra betonade han (1929) kvinnans reproduktiva funktion, moderskapet, när han bedömde hennes lämplighet för idrott: samhället be-

hövde friska mödrar, och därför skulle kvinnorna stärka sig med gymnastik och ett hårdande friluftsliv. Längre än så borde de inte gå. Att kvinnor tävlade i löpning 800 meter kallade han »vidrigt«, det borde snarast strykas från alla idrottsliga program. Liknande synpunkter framfördes av idrottsläkaren K.A. Fries (Hakulinen 1995:56, Annerstedt 1984:196f.). Idrottsmedicinska experter hade således återupptagit sin förment vetenskapliga – men i verkligheten politiska – kamp mot kvinnlig idrott. Dock besvarades kritiken också. Doktor Andrea Andréen-Svedberg läkarundersökte kvinnorna som deltog i SM 1928. Alla var fullt friska efter tävlingen, som alltså inte hade haft den minsta negativa inverkan på deras hälsa (Persson & Pettersson 1995:402).

Sigfrid Edström, som skyltade som förespråkare för kvinnlig friidrott, hade insett att kvinnornas egna organisationer redan i mitten av 1920-talet blivit en framgång och möjligtvis skulle kunna utvecklas till en seriös medtävlare till IAAF. Hans motåtgärd gick ut på att först övertala det svenska idrottsförbundet att ta emot kvinnorna, så att deras eget förbund avskaffades. Denna svenska modell använde Edström sedan för att slå ned det internationella kvinnoidrottsförbundet.

Avsikten var att de fem kvinnliga friidrottsgrenarna, som provades på försök vid OS 1928, senare skulle kompletteras med ytterligare grenar. Men saken var långtifrån självklar. Redan innan spelen 1928 varnade Einar Lilie att »det torde vara mindre lyckligt att draga kvinnorna in i den olympiska hetsen«. I stället passade kvinnornas egna och självständiga »spel«, med sitt mindre format och sin lugnare stil, den kvinnliga idrotten bättre, hävdade han. Han tyckte – liksom kritiska engelska kollegor – att damernas medverkan i OS bara var »halv«. Så länge den kvinnliga, olympiska friidrotten bestod av endast fem grenar så kunde den inte visa vad den verkligen förmådde. Efter spelen ansåg han dock att kvinnornas frammarsch i Amsterdam hade varit lyckad och man skulle fortsätta på denna väg (Annerstedt 1984:116ff.). Kvinnornas 800-meterslopp i Amsterdam utvecklade sig dock på ett sätt som skulle få en ödesdiger inverkan på kvinnoidrottens fortsatta utveckling. Tävlingen genomfördes i stark sommarheta, vilket fick till följd att några kvinnor efter målgången uttröttade kastade sig på marken. Löpningen ansågs nu ha visat tävlingens farlighet för kvinnor. Grenen ströks från programmet och händelsen förorsakade åratals polemik i tidningspressen.

»Vi ge på denna bildsida prov på olika grenar av den kvinnliga idrotten i dag.«

Inom den internationella idrottsorganisationen för kvinnor, som alltjämt fortlevde, fanns delade meningar om kvinnornas deltagande i de »ordinarie« olympiska spelen. Engelskorna hade bojkottat Amsterdamspelen, de ville inte att kvinnorna skulle överge sin egen separata organisation utan önskade utveckla den vidare. De kvinnliga världsspelen fortsatte också att arrangeras 1930 och 1934. Kvinnor deltog också i spelen i Los Angeles 1932, fastän det inom det internationella kvinnoförbundet redan rådde stor oenighet om deltagandet. Internationellt slog vågorna höga kring kvinnornas världsorganisation och dess spel, vilket framkom vid olika konferenser. Vid den olympiska rörelsens kongress i samband med spelen i Berlin 1936 beslöts att kvinnornas världsspel skulle bytas mot kvinnligt deltagande i de Europamästerskap som för första gången skulle anordnas 1938. Vidare fick kvinnorna tre nya grenar på OS-programmet (200 m, längdhopp och kulstötning). Man beslöt också att det internationella kvinnliga idrottsförbundet skulle gå samman med IAAF (Lilie 1936, Hargreaves 1994:213ff.).

Så övergav kvinnorna sin kanske största möjlighet i historien att påverka idrottens utveckling i stort. Kvinnornas världsorganisation var stor och stark, den omfattade 30 medlemsförbund, och i dess ledning satt främst kvinnor. De nationella förbunden, däremot, leddes ofta av män.

De svenska kvinnornas roll i friidrottslivet växte så småningom. Kvinnornas SM och DM blev en permanent företeelse, kvinnorna fick ett friidrottsmärke 1934 och kvinnornas antal i friidrottsförbundet växte mellan 1934 och 1939 från 11 500 till 22 500 medlemmar. Dock förblev antalet aktiva kvinnor detsamma, runt 6 000. I distrikten började man inrätta särskilda kommittéer för damidrotten. Men vägen framåt var inte lätt: 1939 kunde kommittén konstatera att kvinnornas friidrott i landet inte hade stigit till den nivå man kunde vänta i ett sådant idrottsland som Sverige. De botemedel som föreslogs var intensiv propaganda, en årlig rikstävling i friidrott för kvinnor, samt en första kvinnlig tränare (Ruth Svedberg). Dessa åtgärder trodde man skulle förändra situationen. Men kampen mot hinder och undervärdering från den manliga sidan fortsatte, under 1950-talet stödd av den inom RF grundade kvinnokommittén och under 1970-talet inom ramen för ett statligt jämställdhetsarbete. Vägen till jämställdhet är lång, trots att, som man påstått, idrotten ju är en så *human* företeelse – eller annorlunda uttryckt: männen ju är så mänskliga!

Vad har vi kvinnor bakom oss?

De idrottsintresserade kvinnorna hade olika strategier, beroende på världsuppfattning, kvinnosyn och skilda kroppskulturella utgångspunkter. Men de ville principiellt samma sak: att få möjligheter att vara med och utöva sin idrott.

Vilka organisatoriska strategier fanns för kvinnorna i början av 1920-talet? Ett alternativ var att kvinnorna avskilde sig från den hegemoniska, manliga idrottsvärlden genom att skapa sina egna organisationer och på det sättet skaffade sig kontroll över sin egen kroppskultur och kroppslighet. Den linjen valde t.ex. Finlands självständiga kvinnliga gymnastikorganisationer, det internationella kvinnoiddrottsförbundet med sina egna olympiska spel liksom den i USA skapade skol- och universitetsidrotten för kvinnor och Föreningen GCI i Sverige.

Ett annat alternativ var att kvinnorna lät sig integreras (»samarbetade« med män) i den av män skapade och ledda idrottsorganisationen, vilken var internationell och hierarkisk och vars spelregler avspeglade »den moderna idrottens anda« – vilken i sin tur behövde just detta hierarkiska kontrollsystem som sin organisationsform.

Vad hade då männen att välja på? De var förstås hänvisade till den befintliga prestationsinriktade idrotten. Men de hade också en annan möjlighet: att agera åskådare, bli »bänkidrottare«. Detta blev i själva verket grunden för den manliga kroppskulturen, bunden till städernas manliga livsstilar, särskilt inom medel- och arbetarklassen. Ett typiskt exempel på bänkidrottare är en man ur den engelska arbetarklassen, inom vars fritidskultur fotbollen spelat en så viktig roll. Denna bänkidrottarskara har faktiskt varit en kraftkälla för idrottsorganisationernas chauvinistiska politik (nuförtiden hjälper medierna till i hög grad).

Visst har förstås också många män stått utanför allt detta.

Kanske hade vi kvinnor slutligen bara en enda möjlighet: att välja mellan att stanna utanför frivilligt eller ofrivilligt?

»Eller se på denna svenska flicka ... med se-
gerns strålgans åter-
speglad i hennes vackra
leende. Svensk ungdom
av i dag, sådan vi helst
vilja se den!«

